DİCLE İLAHİYAT DERGİSİ
Dicle Theology Journal
Kuruluşu: 2000 **e-ISSN:** 2667-6273 **Yayımcı**: Dicle Üniversitesi

Cilt | Volume 28 • Sayı 2 | Issue 28 Aralık | December 2025

İbn Nübâte el-Mısrî ve Dîvânü'l-Hutabi'l-Minberiyye İsimli Eserinin Hadis İlmi Açısından Değerlendirilmesi

An Evaluation of Ibn Nubāta al-Miṣrī and His Work Dīwān al-Khuṭab al-Minbariyya In Terms Of Ḥadīth Studies

Abdulvasıf ERASLAN
Doç. Dr. Batman Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Hadis Bilim Dalı, Batman-Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Batman University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Basic Islamic Sciences, Department of Hadith, Batman-Türkiye
abdulvasiferaslan@gmail.com
https://ror.org/051tsqh55
https://orcid.org/0000-0002-5061-1112

Fuat İSTEMİ
Prof. Dr. Batman Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Hadis Bilim Dalı, Batman-Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Batman University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Basic Islamic Sciences, Department of Hadith, Batman-Türkiye
fuatistemi@hotmail.com
https://ror.org/051tsqh55
https://orcid.org/0000-0002-4899-0360

Atıf | Cite As
Eraslan, Abdulvasıf – İstemi, Fuat. "İbn Nübâte el-Mısrî ve Dîvânü'l-Hutabi'l-Minberiyye İsimli Eserinin Hadis İlmi Açısından Değerlendirilmesi". *Dicle İlahiyat Dergisi* 28/2 (Aralık 2025), 292-311. https://doi.org/10.58852/dicd.1808180

Makale Bilgisi | Article Information
Makale Türü | Article Type
Araştırma Makalesi | Research Article
Geliş Tarihi | Received:21/10/2025 • **Kabul Tarihi | Accepted:** 12/11/2025 •**Yayın Tarihi | Published:** 31/12/2025

Author Contributions: %60-%40
Ethical Statement: It is declared that scientific, ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been.
Conflicts of Interest: No conflict of interest declared.
Ethics Committe Approval: The study subject does not require ethics committee permission.
Use of Artificial Intelligence: No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. The entire content of the study was produced by the author in accordance with scientific res earch methods and academic ethical principles.
Copyright & License: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0

Yazar Katkıları: %60-%40
Etik Beyanı: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Etik Kurul Onayı: Çalışma konusu etik kurul iznini gerektirmemektedir.
Yapay Zekâ Kullanımı: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 altında lisanslanmıştır.

İbn Nübâte el-Mısrî ve Dîvânü'l-Hutabi'l-Minberiyye İsimli Eserinin Hadis İlmi Açısından Değerlendirilmesi

Öz

Bu çalışmada, hicrî VIII. asır alimlerinden olan İbn Nübâte el-Mısrî'nin (ö. 768/1367) *Dîvânü'l-Hutabi'l-Minberiyye* isimli eseri hadis ilmi açısından değerlendirilmiştir. Eser, İslam dünyasında uzun süre minberlerde okunmuş, özellikle Ülkemizin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yer alan camilerde yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Çalışmada müellifin hayatı ve eserleri hakkında genel bilgi verildikten sonra, *Dîvânü'l-Hutabi'l-Minberiyye*'nin yapısı, içeriği, hutbelerin tertip şekli ve eserdeki rivayetlerin özellikleri incelenmiştir. Eserdeki hadislerin kaynakları tespit edilmeye çalışılarak sahih, zayıf ve uydurma olarak kabul edilen pek çok rivayete dikkat çekilmiş ve bunlar sıhhat derecelerine göre başlıklandırılarak sınıflandırılmıştır. Elde edilen bulgular, İbn Nübâte'nin hutbelerinde kütüb-i tis'a ve diğer muteber kaynaklarda yer alan sahih rivayetleri kullandığı gibi, zaman zaman zayıf ve mevzû rivayetlere de yer verdiğini göstermektedir. Ayrıca müellifin rivayetleri çoğunlukla mana ile aktardığı ve metinlerde lafız farklılıklarına gittiği tespit edilmiştir. Bu durum, onun hadisleri doğrudan isnad sistemine bağlı kalmaksızın edebî ve irşadî bir üslupla kullandığını göstermektedir. Çalışma, söz konusu eserin hadis ilmi açısından ilmî değerini ortaya koymayı ve günümüzde hâlâ okunmakta olan bu hutbelerin içerik güvenilirliğine ışık tutmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, İbn Nübâte el-Mısrî, Dîvânü'l-Hutabi'l-Minberiyye, Hutbe, Cuma Hutbesi.

An Evaluation Of Ibn Nubāta Al-Miṣrī And His Work Dīwān al-Khuṭab al-Minbariyya In Terms Of Ḥadīth Studies

Abstract

In this study, the work *Dīwān al-Khuṭab al-Minbariyya* by Ibn Nubāta al-Miṣrī (d. 768/1367), one of the prominent scholars of the eighth century AH, is examined from the perspective of ḥadīth studies. The work was recited for centuries from pulpits across the Islamic world and was particularly popular in mosques located in the Eastern and Southeastern regions of Turkey. Following a general overview of the author's life and works, the study analyzes the structure and content of *Dīwān al-Khuṭab al-Minbariyya*, the arrangement of its sermons, and the characteristics of the transmitted reports (riwāyāt) contained therein. By identifying the sources of the ḥadīths cited in the work, attention is drawn to numerous reports regarded as authentic (ṣaḥīḥ), weak (ḍaʿīf), or fabricated (mawḍūʿ), and these are categorized according to their degrees of authenticity. The findings indicate that Ibn Nubāta, while employing authentic narrations found in the Kutub al-Tisʿa and other reliable sources, also included weak and fabricated reports at times. Moreover, it has been determined that he often conveyed narrations by meaning rather than by exact wording, which led to variations in phrasing within the texts. This suggests that Ibn Nubāta employed ḥadīths in a literary and exhortative style, without adhering strictly to the formal isnād (chain of transmission) system. The study aims to reveal the scholarly value of this work in the field of ḥadīth studies and to shed light on the reliability of the content of these sermons, which continue to be read in contemporary times.

Keywords: Hadith, Ibn Nubatah al-Misri, Diwan al-Khutab al-Minbariyyah, Khutbah, Khutbah al-Jumu'ah.

Giriş

Hutbeler İslamiyet'in ilk yıllarından itibaren Müslümanların topluca bilgilendirildiği, Hz. Peygamber tarafında uygulana gelen ve sünnet olarak telakki edilen tebliğ faaliyetlerinin başında yer alır. Fıkıh kitaplarında hakkında etraflıca hükümlerin yer aldığı tebliğ ve irşâd vasfına haiz bu hitabet, varlığını ve değerini koruyacaktır. Uygulama şekillerinde zamanına ve mekanına göre farklılıklar arz etse de ortak yükümlülükleriyle (şartlarıyla) Cuma, bayram, arife günlerinde dini bir rükün olarak şe'âiri diniyye'de yerini almıştır.

Ülkemizde cuma günleri icra edilen ibadet merasimi diğer ülkelerden uygulama açısında bazı farklılıklar içermektedir. Bunun en belirgin şekli de bazı İslam ülkelerinde cuma günleri hutbeden önce vaaz ve nasihatin uygulamasında ortaya çıkmaktadır. Bazı ülkelerde Cuma öncesi vaaz yerine Kur'ân tilaveti yer alabilmekte kimisinde ise Cuma ezanla başlamaktadır. Bu ülkelerde hutbenin içeriği ve uzunluğu ülkemizde uygulanan hutbelerden farklı olabilmektedir. Zira ülkemizde Cuma vaktinden önce imam hatip, vaiz, müftü vs. gibi din görevlileri tarafından vaazlar verilmekte, hutbede ise bir konu hakkında kısaca bilgilendirme yapılmaktadır. Bununla birlikte yakın bir tarihe kadar ülkemizde irâd edilen hutbelerin nitelikleri ve şekilleri de farklılık arz etmekteydi. Özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerinde yer alan bazı şehirlerimizde halkın konuşma diline bakılmaksızın tamamen Arapça hutbeler okunmaktaydı. Bu minvalde hutbelerin yer aldığı eserler yazılmış ve bunlar bir literatür oluşturmuştur.[1] Bu hutbelerin içerikleri, içerisinde yaşanılan zamanın şartlarından ve aktüel değerlerinden uzak yazarın zihin dünyasıyla veya dini gün ve gecelerin anlam ve önemiyle sınırlı kalmaktaydı. Öyle ki yıllar önce farklı coğrafyada farklı zihinsel alt yapıya sahip kişiler tarafından yazılmış olan bu hutbeler veya hutbe kitapçıkları-kitapları her sene tekrar tekrar okunmuştur. Ülkemizde bu durum merkezi veya yerelde müftülüklerin hazırladıkları hutbelerin hazırlanmasına ve uygulanmasına kadar devam etmiştir.

Söz konusu dönemden yakın zamana kadar Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin bazı köylerinde okutulan Arapça hutbe kitaplarından bir tanesi de İbn Nübâte künyesiyle tanınan Abdürrahîm Muhammed b. İsmâîl'in kaleme aldığı *Dîvânü'l-Hutabi'l-Minberiyye* adlı eseridir. Bu eser klasik medreselerden mezun olan ve Arapça diline vakıf olan pek çok resmi ve fahri İmam Hatip hocalarının kütüphanelerinde hatta pek çok caminin kitaplığında yer almaktadır. Öyle ki söz konusu eserle alakalı çalışmayı yaptığımız süre zarfında bu durumu teyit etme imkanına sahip olduk.[2] Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu eser Arap dili açısından çalışmaya konu olmuşsa[3] da hadis ilmi açısından çalışılmamıştır. Bu çalışmada konumuzla alakalı sadece İbn Nübâte'nin hayatı hakkında bilgi verilmiş ve *Dîvânü'l-Hutabi'l-Minberiyye* isimli eser kısaca tanıtılmıştır. Bu denli yaygın bir kullanım alanına sahip olan bu eserin içerisinde yer alan rivayetlerin kaynak değeri ve sıhhat durumları tarafımızca merak konusu

---

[1] Muhammed b. Salih eş-Şâvî, *Hutabu'l-Minberi* (Riyâd: Fihrist Mektebeti'l-Mlik Fehd el-Vetanî, 2010); Harun Örs, *Türkçe Hutbeler* (İstanbul: Kutlu Yayınevi, ts.); Ebu Abdillâh Seyyidî Muhammed b. Muhammed İbn. el-Hâc, *el-Hutabü'l-Minberiyye* (Dâru'l-Erkâm, ts.); Ebu Bekir Câbir el-Cezârî, *el-Hutabu'l-Minberiyye* (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.); Ömer Öztop, *Büyük Hutbe Kitabı* (İstanbul: Huzur Yayınevi, 2014).

[2] Bu eserle alakalı hadis alanında çalışmanın var olup olmadığını sorup bu konuyu çalışmamıza vesile olan Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı'nda görev yapan Haşim Özdaş'a şükranlarımızı arz ediyoruz.

[3] Ahmet Gemi, "Silvanlı Ünlü Hatip İbn Nübâte ve Hutbeleri", *Şarkiyat ICSS'17 Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, ed. Mehmet Bilen vd. (Diyarbakır: Şarkiyat Bilim ve Hikmet Yayınları, 2017), 493-496. İsmâîl Hüseyin, *İbn Nübâte eş-Şâiru'l-Mısrî* (B.y.: Matbaatü'l-âdâbi ve'l-Fünûn, 1932). İbn Nübâte'nin Serhu'l-'Uyûn adlı eserinde geçen hadislere dair genel bir açıklama için ayrıca bk. Halime Çoban, *Bir Memlük Edîbi İbn Nübâte el-Mısrî Ve Şerhu'l-'Uyûn'u* (Ankara: Astana Yayınları, 2022), 70-74.

olmuştur. Ayrıca hicri sekizinci asırda yaşamış bir alimin aktüel değere sahip hutbeler eserinin yirmi birinci yüzyılda halen minberlerde okutuluyor olması düşünmeye değerdir.

Öncelikle İbn Nübâte'nin hayatı ve eserleri hakkında kısaca bilgiler verilecek; çalışmamızın ana konusunu oluşturan *Dîvânü'l-Hutabi'l-Minberiyye* isimli eseri hakkında detaylı bilgiler sunulacaktır. Ardından eserde yer alan rivayetlerin kaynakları tespit edilecektir. Bunun yanı sıra ilgili rivayetlerin sıhhat durumuyla alakalı bilgilere de yer verilmeye gayret edilecektir. Rivayetlerin sıhhat durumu hakkında bilgi verilirken, alimlerin ilgili rivayetler hakkındaki değerlendirmelerini esas alacağız. Zira her bir rivayetin temelden sened ve metin açısından incelenmesi ve değerlendirilmesi başlı başına müstakil çalışmalar gerektirecektir. Böylesine bir ameliye çalışmamızın sınırlarını aşacak, zaman kaybına neden olacaktır. Ayrıca eserde geçen ve kütüb-i sittede yer alan yaygın kullanıma sahip rivayetlerin birkaçı hariç çalışmaya dahil edilmeyecektir. Bu tür rivayetlerin de çalışmaya eklenmesi makalenin kapsamını gereksiz yere genişletecek ve sınırlarının aşılmasına neden olacaktır. Ancak Müellif İbn Nübâte'nin bu eserlerde yer alan sahih rivayetleri kullandığına dair örneklem oluşturabilecek düzeyde bu türden rivayetler de es geçilmeyecektir. Böylece belirli bir dönemde yazılmış ve uzun bir müddet aktüel değerini koruyan bu eserin içerisinde yer alan rivayetler ile alakalı genel bir kanaat oluşacaktır.

1. İbn Nübâte'nin Hayatı ve Dîvânü'l-Hutabi'l-Minberiyye İsimli Eseri

1.1. Hayatı

Ebu Bekr Cemâlüddin Muhammed Şemsuddîn Muhammed b. Nübâte el-Fârikî el-Mısrî, hicri 686 yılında Kahire'de doğmuştur. el-Fârikî künyesi, büyük dedelerinin Meyâfârikîn günümüz Diyarbakır'a bağlı Silvan İlçesinden olmaları hasebiyle verilmiştir. Ayrıca bu künye büyük dedelerinden olan Ebu Yahyâ Abdürrahîm b. Muhammed b. İsmâîl b. Nübâte el-Fârikî (ö. 374/984) Hemdânîler döneminde yaşamış ünlü bir hatip olmasıyla da alakalıdır.[4] el-Fârikî nisbesi de dedelerinin Silvan'dan Mısır'a göçmesiyle alakalıdır. Biz de bu çalışmada karışıklığa sebebiyet vermemesi adına el-Mısrî nisbesini kullanacağız.

Babası Şemsuddîn İbn Nübâte muhaddis bir zattır. İbn Nübâte el-Mısrî, küçük yaşlardan itibaren ilmi bir çevre içerisinde büyümüş ve tahsil görmüştür. İcazet aldıktan sonra Dımeşk'e yerleşmiş ve bölgede yer alan pek çok şehri gezmiştir. Divân katipliği ve sır katipliği görevlerini yapan İbn Nübâte el-Mısrî hicri 761 yılında Kahire'ye dönmüş ve 768 yılında burada vefat etmiştir.[5]

Edebi ve şair yönüyle ön plana çıkan İbn Nübâte el-Mısrî, farklı konularda çeşitli eserler yazmıştır. Bunlardan bazılarının isimleri şöyledir: *Dîvânü İbn Nübâte el-Mıṣrî, Ḫaẓîretü'l-üns ilâ ḥazreti'l-Ḳuds, Ḫubzü'ş-şaʿîr, Dîvânü'l-ḫuṭabi'l-minberiyye, Şerḥu'l-ʿuyûn fî şerḥi Risâleti İbn Zeydûn, Ferâʾidü's-sülûk fî meṣâʾidi'l-mülûk, Muḫtâru Dîvâni İbn Ḳalâḳıs, Dîvânu Hutabi'l-Minberiyye*. Bunların dışında başkaca eserler de yazmıştır.[6]

1.2. Dîvânü'l-Hutabi'l-Minberiyye Adlı Eseri

İbn Nübâte el-Mısrî'nin *Dîvânü'l-Hutabi'l-Minberiyye* isimli eseri hutbelerden oluşmaktadır. Eser Hutbetü'l-Kitâb ile başlamaktadır. "Din Nasihattır" başlığıyla yer alan bu bölüm kitaba giriş

---

[4] Seyfüddevle (ö. 356/967) döneminde hitabeti ve hutbeleriyle ün saldığından el-Hatîb lakabıyla şöhret kazanmıştır. Bk. Hulûsi Kılıç, "İbn Nübâte el-Hatîb" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/233-234.
[5] Kılıç, "İbn Nübâte el-Hatîb", 20/233.
[6] Ayrıntılı bilgi için bk. Mahmûd Sâlim Muhammed, *İbn Nübâte (Şâirun li Asri'l-Memlûk)* (Dımaşk: Dâru İbn Kesir, 1999), 21-23.

mahiyetindedir. Müellif bu kısımda hamdele ve salveleye yer verdikten sonra söz konusu eserin hutbeler konusunda değerli bir çalışma olduğunu ifade etmiştir. Eserde hicri aylar esas alınmış, her bir ay için içerisinde yer alan cuma günleri sayısınca hutbe yer almaktadır. Bunun yanı sıra hutbenin irâd edildiği diğer gün ve geceler için de hutbelere yer verilmiştir. Bu doğrultuda senenin her bir cumasına denk gelecek şekilde 49 tane Cuma, Ramazan Bayramı, Kurban Bayramı ve Arefe günü hutbesi yer almaktadır. Bunun yanı sıra Nil ve ekinler ile ilgili birer hutbeden sonra son olarak övgü hutbesiyle eser son bulmaktadır. Bu şekilde giriş kısmı hariç eserde toplam 55 hutbeye yer verilmiştir. Eserin son kısmı "Fâide" başlığıyla kısa bir kapanışla tamamlanmakta ve içindekiler bölümüyle fihrist oluşturulmuştur. Eserin yazılış tarihine dair herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Kitabın Türkiye baskısı Salâh Bilici Kitabevi tarafından yapılmış, dış kapağında Arapça karakterlerle Divânu Hutabu Minberiyye, Türkçe olarak da "Arapça Hutbeler" ifadeleri yer almaktadır. 128 sayfadan müteşekkil eser A5 boyutunda basılmıştır.[7]

Eserde yer alan hutbeler konu bazlı değil, hicri ay esaslı yazılmıştır. Muharrem ayının birinci haftasıyla başlayan hutbeler Muharrem, Safer, Rebîülevvel, Rebîülâhir, Cemâziyelevvel, Cemâziyelâhir, Receb, Şaban, Ramazan, Şevval, Zilkade, Zilhicce aylarına göre tasnif edilmiştir. Her ayın içerisinde bulunan haftalara göre "Muharremin birinci haftası, ikinci haftası, üçüncü haftası, dördüncü haftası, Safer ayının birinci haftası…" şeklinde her ayın içinde bulunan Cuma günlerine denk gelecek şekilde bir sıralama izlenmiştir.

Hutbeler hamdele ve salveleyle başlar, insanlara öğüt ve nasihatler ile devam eder ve ey insanlar (ايها الناس) ve (عبادالله) hitaplarıyla devam eder. Hutbeler hamd sözlükleriyle başlamasına rağmen her bir hutbede ayrıca paragraf başında yer alacak şekilde (احمده) ifadesine yer verilir.

Her bir hutbe içerisinde sonlara doğru (الحديث) ifadesiyle mutlaka (روي عن النبي), (قال النبي), (روي عن...) vb. lafızlarla hadislere yer verilmiş, ikinci bir hadisin zikredilmesi esnasında (روي) ifadesiyle hitap devam etmiştir. İbn Nübâte, (الحديث) kısa başlığında bütün hutbelerde düzenli olarak hadislere yer vermesinin yanı sıra zaman zaman hutbe irad ederken sözlerinin arasında da hadislere yer vermiştir.[8] Günümüzde ülkemizde icra edilen ve alışıla gelen hutbe içeriğinden farklı olarak dikkatleri çeken önemli hususlardan biri de hutbede ayetin bulunma zorunluluğunun olmamasıdır. Her ne kadar yer yer hitap arasında ayetler zikredilse de her bir hutbe başında konuyla veya günün anlam ve önemiyle alakalı bir ayete yer verilmiyor olmasıdır. Bunun aksine her bir hutbenin sonunda mutlaka hadisler zikredilmekte ve bununla hutbeler son bulmaktadır. Zaman zaman zikredilen hadislerin sayısı üçü bulabilmektedir.[9]

Eserde yer alan hadislerin senedlerine yer verilmez. Zaman zaman hadisin sahâbi ravisi zikredilmekte[10], sonrasında aynı raviden aktarılan başka bir rivayetin olması durumunda (و عنه) ifadesiyle devam etmektedir. Bazen de ilk zikredilen hadisin ravisi zikredilmeksizin ikinci rivayetin başında (وعنه) ifadesine yer verilmiştir. Pek çok hutbede salavât lafızları açıkça zikredilmekte ve her hutbenin başında zikredilen salvele kısmında Hz. Peygamber'in âline ve ashabına salât getirilmektedir.

---

[7] Bk. Abdürrahîm Muhammed b. İsmâîl (İbn Nübâte), *Dîvânü'l-Hutabi'l-Minberiyye* (İstanbul: Salâh Bilici Kitabevi Yayınları, ts.).
[8] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân*, 4.
[9] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân*, 83.
[10] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân*, 45.

İbn Nübâte'nin rivayeti aktarırken muallak bir şekilde münkatı' olarak aktardığı da vaki olmuştur. Örneğin Şabân ayının dördüncü haftasında zikrettiği hutbede (روي عن معمر عن النبي) ": Ma'mer o da Hz. Peygamber'den aktardığına göre" ifadesine yer vermiştir.[11]

Hadisin kaynağı açısından incelendiğinde İbn Nübâte'nin merfû rivayetlerin yanı nadir de olsa mevkuf rivayetlere yer verdiği olmuştur.[12] Ayrıca Hz. Peygamber'e ait bilinen rivayeti Hz. Peygamber'e nispet etmeden de kullandığı olmuştur: Örneğin; safer ayının birinci hutbesinde insanlara hitaben (ايها الناس اذكروا هاذم اللذات)[13] ifadesini hadis olduğunu ifade etmeden aktarmıştır.[14]

Hutbelerde geçen hadislerin kaynaklarına genellikle yer verilmemekle birlikte bazen hadisin geçtiği kaynağın ismi zikredilebilmektedir. Örneğin; Şevvâl ayının birinci hutbesinde hadisler aktarılırken "*Müslim (ö. 261/875) ve Nesâî'nin (ö. 303/915) aktardıkları Ebû Hüreyre (ö. 58/678) hadisinde*" ifadesine yer vermiştir.[15] Çok nadir de olsa hadislerin sıhhat hükmüne değinilmiştir. Örneğin; Receb ayının üçüncü hutbesinin sonunda zikrettiği hadisin başında "Hâkim *el-Müstedrek*'inde Enes b. Malik'ten sahih bir hadis rivayet etmiştir." ifadesini kullanmıştır.[16] Ya da "*Beyhakî'nin Hz. Peygamber'den tahric ettiğine göre (اخرج البيحقي عن النبي)*" şeklinde bir kullanım söz konusu olabilmiştir.[17]

İbn Nübâte neredeyse bütün rivayetlerin sonunda (او كما قال) ifadesine yer vererek hutbeleri bitirmektedir.[18] Bu da onun rivayetleri manen aktardığını ve rivayetlerin lafızlarında çeşitli tasarruflar yaptığını göstermektedir. Eserdeki rivayetler araştırılırken bazı rivayetlerin orijinal kaynaklarda geçtiğinden farklı olarak lafız değişikliklerinin olması bunu desteklemektedir.

Bir diğer husus İbn Nübâte bazı rivayetleri farklı zamanlarda irâd ettiği hutbelerde tekrar kullanmış olmasıdır. Örneğin Ramazan ve Receb aylarıyla alakalı aktarılan hutbelerde bu durum açıkça gözükmektedir.

İbn Nübâte'nin *Dîvânü'l-Hutabi'l-Minberiyye*'de yer verdiği hutbeler genellikle iki sayfa uzunluğunda olup sunumu yaklaşık olarak 4-5 dakika arasında olacak şekildedir. Bundan maksadımız hutbenin tamamı değil, günümüz ifadesiyle "hutbenin Türkçe metin kısmı" olup ikinci hutbe, dua vs. buna dahil değildir.

1.3. Dîvânü'l-Hutabi'l-Minberiyye'deki Hadis Rivayetleri

Burada İbn Nübâte'nin naklettiği rivayetlerin kaynakları ve sıhhatleri hususunda bir değerlendirme yapacağız. Eserde yer alan rivayetlerin ulaşabildiğimiz kaynaklarını tespit edip dipnotlarda ilgili kaynaklara atıfta bulunacağız. Bunun yanı sıra söz konusu rivayetlerin sıhhati konusunda da değerlendirmelerde bulunacağız. İbn Nübâte'nin eserinde sıhhat derecesi farklı olan

---

[11] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân*, 73.
[12] Bk. İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân*, 122. İbn Nübâte, ayrıca Zilhicce ayının son hutbesini Hz. Ömer'in vefatına ayırmıştır. Konuyla alakalı mevkûf olan şu rivayete yer vermiştir:[12] İbn Abbâs (radıyallahu anh) şöyle dedi: "*Ömer b. el-Hattâb'ı bana göstersin diye bir yıl boyunca Allah'a dua ettim ki. Sonra onu rüyamda gördüm ve ona dedim ki: 'Ne ile karşılaştın (başına ne geldi)?' O da şöyle dedi: 'Rauf ve Rahîm (çok şefkatli ve merhametli) olan bir Rab ile karşılaştım. Eğer O'nun rahmeti olmasaydı, Arşım (tahtım) helâk olurdu (yıkılırdı).*"
[13] Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilâl b. Esed eş-Şeybânî, *Müsned*, thk. Şuayb Arnaût vd. (by.: Müessesetü'r Risâle, 2001)13/301; Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre et-Tirmizî, *es-Sünen*, thk. Muhammed Fuâd Abdulbâki (Mısır: Şerîketu mektebeti ve matbaati Mustafâ el-bâbî el-Halebî, 1975), "Zühd", 4.
[14] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân*, 13.
[15] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân*, 88.
[16] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân*, 63.
[17] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân*, 40.
[18] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân*, 8.

rivayetlerin yer aldığını görmekteyiz. O, hutbelerinde sahih rivayetlerin yanı sıra zayıf ve uydurma olarak kabul edilen rivayetleri de aktarmıştır. Biz başlıklandırmamızı onun aktardığı rivayetlerin sıhhat durumuna göre yapacak ve ilgili başlık altında sıhhat hükmüne kanaat getirdiğimiz bazı rivayetleri aktaracağız.

İbn Nübâte'nin hutbelerinde sıhhat dereceleri birbirinden farklı olan sahih, zayıf ve uydurma olmak üzere pek çok rivayet yer almaktadır. Bu hadislerden tespit edebildiğimiz büyük bir kısmı sahih hadislerden oluşmaktadır. Ancak zayıf hadis sayısı da azımsanmayacak derecededir. Buna karşın mevzu hadis sayısının daha az olduğunu söylemekte fayda vardır. Bunun yanı sıra az sayıda da olsa kaynağını tespit edemediğimiz bazı rivayetlerin sıhhati konusunda herhangi bir sonuca ulaşamadığımızı da ifade etmek isteriz.

Burada örnek olarak seçtiğimiz bazı rivayetler üzerinden bir değerlendirme yapacağız, çünkü hutbelerdeki bütün rivayetleri burada ele alıp tek tek onları incelemek bir makalenin hacmini ziyadesiyle aşacaktır.

1.3.1. Sahih Olduğuna Hükmedilen Rivayetler

İbn Nübâte'nin hutbelerinde zikrettiği rivayetlerin büyük çoğunluğunun sahih olduğunu söyleyebiliriz. O, başta kütüb-i sitte olmak üzere pek çok hadis kaynağında geçen sahih rivayetleri hutbelerinde kullanmıştır. Burada onun kullandığı sahih rivayetlerden birkaç tane örnek zikredeceğiz.

İbn Nübâte'nin kaynağını nadir olarak zikrettiği ve (روي في الصحيحين) ifadesiyle aktardığı rivayetlerden ikisi şöyledir:[19]

Birinci hadis: "*Zaman, Allah'ın yeri ve göğü yarattığı ilk günkü gibidir. Sene on iki aydır. Bunlardan dördü haram, üçü art arda gelen zilkade, zilhicce ve muharrem aylarıdır. Biri de cemaziyelevvel ile şaban arasında yer alan receb ayıdır.*"[20]

İkinci hadis: "*Zaman yaklaştırılır, amel azalır, -kalplere- cimrilik girer ve herc artar. Herc nedir? diye sorulduğunda Hz. Peygamber "öldürme" demiştir*."[21]

İbn Nübâte el-Mısrî, Muharrem ayının ilk cumasıyla alakalı olan hutbesinde söz arasında âşûrâ orucundan söz etmiş ve bu ayın dokuz ve onuncu günlerinde oruç tutmayı tavsiye etmiştir. Buna delil olarak da Hz. Peygamber'in Muharrem ayının onuncu gününde oruç tuttuğunu ve şöyle dediğini aktarmıştır: "*Şayet seneye kadar yaşayacak olursam dokuz ve onuncu günlerinde oruç tutacağım. Hz. Peygamber o yıl içerisinde ruhunu teslim etti*."[22] Metinlerinde farklılıklar olmakla birlikte söz konusu hadis, farklı tariklerle Ahmed b. Hanbel (ö. 241/ 855), Müslim, Tirmizî (ö. 279/892) ve Ebû Dâvûd'da (ö. 275/889) geçmektedir.[23] Müslim ve Ebû Dâvûd'un tariklerinde âşûrâ orucuyla alakalı Yahudi ve Hristiyanlara muhalefet etme ifadeleri de yer almaktadır.[24]

Bir diğer rivayet de zekât vermeyen kişilerin kıyametteki akıbetleriyle alakalı olan şu hadistir: "*Allah kime mal verir de o kişi zekâtını ödemezse; gözlerinin üstünde iki siyah nokta bulunan, kel başlı, zehirli bir yılan gibi olur ve ona şöyle der: "Ben senin malınım, ben senin hazinenim." Hz. Peygamber*

---

[19] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân*, 93.
[20] Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ*, nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr, (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2001), "Tefsîru'l-Kur'ân", 9; Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim, *el-Câmiʿu'ṣ ṣaḥîḥ*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't Turâsi'l-Arabiy, ts.), "Kasâme", 29.
[21] Buhârî, "Edeb", 39, "Fiten", 5; Müslim, "İlim", 11.
[22] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân*, 4.
[23] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/434, 4/16, 5/280; Müslim, "Siyâm", 133, 134, Tirmizî, "Savm", 50.
[24] Müslim, "Siyâm", 133; Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *es-Sünen*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd (Beyrut: el-Mektebetü'l Asriyye, ts.), "Savm", 65.

sonra şu ayeti okudu: "Allah'ın lütfundan kendilerine verdiği nimette cimrilik gösterenler, sakın bunun kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar."[25] Bu rivayet lafız farklılıklarıyla birlikte kütüb-i sittenin pek çok eserinde geçmektedir.[26]

İbn Nübâte Nil Nehrine dair irâd ettiği hutbenin[27] sonunda "*Seyhan, Ceyhan, Fırat ve Nil, hepsi cennet nehirlerindendir*" rivayetine yer vermiştir.[28] Kütüb-i tis'a'nın pek çok eserinde geçen bu sahih rivayetler Özer tarafından müstakil bir çalışmaya konu edilmiş, anlaşılmaları hususunda göz önünde bulundurulması gereken prensiplere dikkat çekilmiştir. [29] Dolayısıyla bunların tekrardan değerlendirilmesine gerek olmadığı kanaatindeyiz.

İbn Nübâte Zilkade ayının birinci hutbesine emri bil maruf nehyi ani'l-münkere dair Hz. Ebû Bekir'den aktarılan şu rivayete yer vermiştir: "*Ey İnsanlar: Siz (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ)*[30]*" ayetini okuyor ve olması gerekenden farklı yorumluyorsunuz. Ben Hz. Peygamber'i şöyle derken işittim: Engel olabilecek kişiler bulunduğu halde içerisinde günah işlenip de engellenmeyen hiçbir topluluk yoktur ki Allah onları kendi katından bir azaba duçar etmesin*."[31] Tirmizî rivayetin sahih hasen olduğunu ifade etmiştir.[32] Ancak rivayetlerde İbn Nübâte'nin yer verdiği (تؤولونها على خلاف تاويلها) ifadesi yer almamaktadır.[33]

İbn Nübâte Safer ayının dördüncü hutbesinde[34] meşhur hadis kaynaklarında geçen şu sahih hadise yer vermiştir: *Bir adam başka bir adamın kabrinin yanından geçip de "keşke onun yerinde olsaydım" demedikçe kıyamet kopmaz*.[35]

İbn Nübâte'nin eserinde yer verdiği ve kütüb-i tis'ada geçen "Sizin en hayırlınız ömrü uzun ve ameli güzel olanınızdır. En şerliniz de ömrü uzun ameli kötü olanınızdır"[36] rivayettir.[37]

İbn Nübâte'nin yer verdiği bir diğer sahih hadis cemaatle namaz kılmaya teşvik eden şu rivayettir: *Münafıklara en ağır gelen namaz sabah ve yatsı namazlarıdır. Şayet insanlar bu iki namazdaki mükafatın farkında olsalardı emekleyerek de olsa gelirlerdi.*[38]

---

[25] Âl-i İmrân, 3/180.
[26] Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî, *el-Muvaṭṭa, tsh. Muhammed Fuâd Abdülbâki (Beyrut: Dâru İhyâi't-turâsi'l-Arabi, 1985),* "Kenz", 342; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 10/22, 480, 14/298; Buhâri, "Zekât", 3, "Tefsîru'l-Kur'ân", 70; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, *es-Sünen*. thk. Mu hammed Fuâd Abdülbâkî (b.y.: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiy, ts.), "Siyâm", 41, "Zekât"; Tirmizî, "Tefsîru'l-Kur'ân", 4; Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Hasan Abdu'l-Münim Şelebî (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2001), "Zekât", 2, 21.
[27] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân*, 119.
[28] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/268; Müslim, "Kitâbu'l-Cenne", 26.
[29] Ayrıntılı bilgi için bk. Salih Özer, "'Cennetten Dört Nehir' Rivayeti Üzerine Bir İnceleme: (Dinler) Tarih-Coğrafyanın Rivayetlerin Anlaşılmasına Katkısı", *İslami Araştırmalar Dergisi* 31/2 (2020), 363-393.
[30] Ey iman edenler! Siz kendi sorumluluklarınıza dikkat edin. Siz doğru gittiğiniz takdirde yanlış yola sapanlar size zarar veremez. Mâide, 5/105.
[31] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned,* 1/178, 1/208; İbn Mâce, "Fiten", 20; Ebû Dâvûd, "Melâhim", 17.
[32] Tirmizî, "Tefsîr", 6.
[33] Krş. İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân*, 96.
[34] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân*, 21.
[35] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 12/164; Buhârî, "Fiten", 22, 25; Müslim, "Fiten", 53.
[36] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân*, 31.
[37] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 34/58, 93, 124, 131, 139, 142; Tirmizî, "Zühd", 22; Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî, *es-Sünen*, thk. Merzûk b. Hiyâs (b.y.: y.y., 2015), "Rikâk", 30.
[38] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 16/71, 111, 510, 35/191; Dârimî, "Salât ve Tahâret", 172; Buhârî, "Mevâkîtu's-Salât", 20; İbn Mâce, "Mesâcid", 18; Nesâî, "Mesâcid", 116.

Yukarıda zikretmiş olduğumuz hadisler başta kütüb-i tis'a olmak üzere muteber hadis kaynaklarımızda yer almakta olup, alimler bu rivayetlerin sahih olduklarını ifade etmişlerdir. İbn Nübâte'nin yer verdiği kütüb-i sitte veya kütüb-i tis'a rivayetleri bunlardan ibaret değildir. Örneklem olması hasebiyle bunlardan sadece bir kısmını aktarmakla yetindik.

1.3.2. Zayıf Olduğuna Hükmedilen Rivayetler

İbn Nübâte'nin hutbelerinde zikretmiş olduğu pek çok rivayetin zayıf olduğuna dair görüşler kaynaklarımızda yer almıştır. Biz burada onun hutbelerinde zayıf olarak kabul edilen tüm rivayetler yerine bir seçki yaparak bazı rivayetleri burada zikredeceğiz.

İbn Nübâte el-Mısrî, Muharrem ayının ilk cumasıyla alakalı hutbenin sonlarında zekat ve sadaka ile ilgili sened ve ravi zikretmeksizin şu rivayete yer vermiştir: "*Hastalarınızı sadaka ile tedavi ediniz, mallarınızı zekat ile koruyunuz, belayı dua ve niyazla karşılayınız*."[39] Beyhakî'nin (ö. 458/1066) *Sünen*'inde geçen rivayetin bu metinle Hasan Basrî'den mürsel olarak aktarıldığı ve Musa b. Umeyr'in teferrüd ettiği aktarılmıştır.[40] Abdülganî el-Makdisî (ö. 643/1245) senedinin zayıf olduğunu ifade ederek *et-Terğīb* isimli eserinde bu rivayete yer vermiştir.[41] Zehebî (ö. 748/1348) de rivayetin senedinde yer alan Musâ'nın son derece zayıf olduğunu aktarmıştır.[42]

Muharrem ayının ikinci hutbesi insanlar kıyamet gününde mahşer meydanında haşir olunduklarında Hz. Fâtıma'nın geçmesine dair şu rivayettir: "*Ey İnsanlar! Fâtıma bnt. Muhammed geçene kadar gözlerinizi kapatınız. Hz. Fâtıma, üzerinde Hz. Hüseyin'in kanına bulanmış bir elbiseyle oradan geçer. Bu esnada arşın eteklerine yapışır ve "Adaletli ve Cebbâr'sın, benimle oğlumu öldürenler arasında sen hüküm ver. Allah, aralarında hüküm verdikten sonra Fâtıma şöyle der: Allah'ım başıma gelen musibet dolayısıyla ağlayan kimselere beni şefaatçi kıl." Allah onu o insanlara şefaatçi kılar*."[43] Ahmed b. Hanbel bu rivayetin baş kısmını (gözlerinizi kapatınız kısmına kadar) *Fezâilü'ṣ-ṣaḥâbe* isimli eserinde zikretmiştir.[44] Taberânî'nin (ö. 360/971) *Muʿcemü'l-kebîr*'inde tahriç ettiği bu rivayette "kana bulanmış" ifadesi yerine "yeşil bir elbise" ifadesi yer almaktadır.[45] *el-Muʿcemü'l-evsaṭ*'ta bu hadisi Halid dışında Beyân'dan kimsenin rivayet etmediğini, Abdülhamid'in Halit'ten naklederken teferrüd ettiğini ve Alî'den sadece bu isnadla rivayet edildiğini ifade etmiştir.[46]

İbn Nübâte'nin zikrettiği ve zayıf kabul edilen rivayetlerden bir diğeri Cebrâil'in Hz. Peygamber'e Hz. Hüseyin'in Fırat Nehri kıyısında öldüreceğini haber verdiğine dair hadistir. Ahmed b. Hanbel[47] ve Ebû Ya'lâ (ö. 307/919)[48] bu rivayeti uzunca bir rivayet içerisinde tahriç etmiştir. İbn Nübâte

---

[39] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân*, 5.
[40] Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakī, *Sünenü'l-kübrâ,* thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Turkî (Kahire: Merkezu Hicr, 2011), 7/189; Kivâmu's-Sünne İsmâîl b. Muhammed b. el-Fazl b. Ali el-Kureşî et-Tulayhî et-Teymî el-Asbehânî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, thk. Eymen b. Sâlih b. Şabân (Kahire: Dâru'l-Hadîs 1993), 1/335.
[41] Ebû Muhammed Takıyyüddîn Abdülganî b. Abdilvâhid b. Alî el-Makdisî el-Cemmâîlî, *et-Terğîb fi'd-duâ*, thk. Fevâz Ahmed Zumerli (Beyrut: Dâru İbn Hazm, ts.), 37.
[42] Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikī ed-Dımaşki, *el-Muhazzeb fi İhtisâri's-Süneni'l-Kebîr*, thk. Ebû Temim Yâsir b. İbrâhîm vd. (B.y.: Dâru'l-Vatan, 2001), 3/1314
[43] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân*, 7.
[44] Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, *Fezâilü'ṣ-ṣaḥâbe*, thk. Vasiyullah Muhammed Abbas (Beyrut: Müessestü'r-risâle, 1982), 2/763.
[45] Ebü'l-Kasım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr,* thk. Hamdî b. Abdilmecîd es-Selefî (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.), 1/108, 22/40.
[46] Ebü'l-Kasım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Muʿcemü'l-evsat*, thk. Ebu Muâz Târık b. İvedullah, Ebu'l-Fadl Abdülmuhsin b. İbrâhîm (Kâhire: Dâru'l-Harameyn, 1995), 3/35.
[47] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/78.
[48] Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsılî, *el-Müsned*, thk. Hüseyin Selim Esed (Dımaşk: Dâru'l-Me'mûn, 1983), 1/298.

el-Mısrî, bu rivayetin devamında yine ehli beyt ile alakalı şu rivayete yer vermiştir: "*Ehli beytimin en sevimli olanları Hasan ve Hüseyin'dir*."[49] Elbânî, Süyûtî'nin (ö. 911/1505) *el-Câmiʿi'ṣ-ṣağîr*'ine düştüğü notta bu rivayetin zayıf olduğunu söylemiştir.[50]

İbn Nübâte kaynağını belirtmeden (جاء في الحديث الشريف عن النبي) ifadesiyle ilk dönem hadis kaynaklarında yer alan şu rivayeti aktarmıştır: "*Ateşin odunu tükettiği gibi hased de iyiliği yer (tüketir). Suyun ateşi söndürdüğü gibi sadaka da hataları siler. Namaz müminin nurudur. Oruç da ateşe karşı bir kalkandır.*"[51] Ebû Ya'lâ'nın *el-Müsned*'ini tahkik eden Hüseyin Selim Esed, bu rivayetin isnadının zayıf olduğu ifade etmiştir.[52]

İbn Nübâte'nin aktardığı "*Ramazan ayı yer ve gök arasında asılıdır. Ancak fıtır sadakasıyla yükseltilebilir.*" rivayeti de zayıf kabul edilenler arasındadır. Ahmed b. Hanbel rivayette yer alan Abdurrahman b. Osman'ın hadislerinin kayda değer olmadığını, İbn Hibbân ise onunla ihticac edilemeyeceğini söylemişlerdir.[53]

İbn Nübâte'nin yer verdiği ve uzunca bir rivayetten kısa bir kesit olan "*Şayet ümmetim Ramazan ayında var olan hayrı bilselerdi senenin tamamının ramazan olmasını isterlerdi*"[54] ifadesinin yer aldığı rivayetin sahih olmadığı İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201) tarafından ifade edilmiştir.[55]

İbn Nübâte'nin orucun faziletine dair aktardığı "*Oruçlunun uykusu ibadettir, susması tesbihtir, ameli kat be kat mükâfatladır, duası makbuldür, günahı bağışlanmıştır*."[56] rivayeti Beyhakî tarafından senedinde yer alan Ma'rûf b. Hassân ve Süleymân b. Amr'ın zayıf olduğu gerekçesiyle tenkit edilmiştir.[57]

İbn Nübâte oruçlu kişinin iftar ettirilmesiyle alakalı aktardığı "*Kim bir oruçluyu iftar ettirirse, günahları bağışlanır ve ateşten kurtulur. Kim de bir oruçluya su verirse Allah havuzundan cennete girene dek susamayacağı bir su içirir ve bir köle azat eden gibi olur*" rivayeti bazı lafız farklılıkları içermekle birlikte çeşitli kaynaklarda[58] yer almış ancak sıhhat açısından eleştirilerden kurtulamamıştır.

---

[49] Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî, *Cemʿu'l-cevâmiʿ*, thk. Muhtâr İbrâhîm el-Hâic (Kahire: el-Ezher, 2005), 1/171.
[50] Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *es- Ṣaḥîḥu ve'd-daîfu'l-Câmiʿi'ṣ-ṣagîr* (b.y.: y.y., ts.), 1179.
[51] İbn Mâce, "Zühd", 22; Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâliḳ el-Bezzâr el-Basrî, *Müsnedü'l-Bezzâr,* thk. Mahfuz Abdurrahman Zeynullah (Medine: Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2009), 12/336.
[52] Bk. Ebû Ya'lâ, *el-Müsned,* 6/330.
[53] Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *el-ʿİlelü'l-mütenâhiye fi'l-eḥâdîṯi (aḫbâri)'l-vâhiye*, thk. İrşâdu'l-hak el-eserî (Faysalâbâd: İdâretü'l-ulûmi'l-eseriyye, 1981), 2/8. Makdisî ise rivayetin garîb ancak ceyyidu'l-isnâd olduğunu ifade etmiştir. Ebû Abdillâh Ziyâüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Ahmed el-Makdisî es-Sa'dî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm,* thk. Ebî Abdillah Hüseyin b. Ukâşe (Suudi Arabistan: Dâru Mâcid Aseyrî, 2004), 3/288.
[54] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân*, 83.
[55] İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûʿât*, 2/189.
[56] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân*, 81.
[57] -Beyhaki, *Şuʿabü'l-îmân,* 5/422.
[58] Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd el-Kureşî el-Bağdâdî, *Fedâilu'r-Ramadân,* thk. Abdullah b. Hamd el-Mansûr (Riyad: Dâru's-selef, 1995), 69; Ebû Muhammed el-Hâris b. Muhammed b. Dâhir (Ebî Üsâme) et-Temîmî, *Buğyetü'l-bâhis an zevâidi müsnedi Haris*, thk. Hüseyin Ahmed Sâlih el-Bâkirî (Medine: Merkezu hidmeti's-sünne ve's-sîreti'n-nebeviyye, 1992), 1/412; Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme es-Sülemî en-Nîsâbûrî, *Ṣaḥîḥu İbn Huzeyme*, thk. Muhammed Mustafâ el-A'zamî (Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 2003), 2/911; Kivâmu's-Sünne, *et-Terġīb ve't-terhîb*, 2/349.

Rivayeti tahriç eden İbn Hacer (ö. 852/1449), isnadında yer alan İyâs b. Ebî İyâs hakkında Ukaylî'nin "مجهول وحديثه غير محفوظ، لكن توبع عليه" dediğini ve sabit bir tarikinin olmadığını aktarmıştır.[59]

İbn Nübâte Şabân ayına dair "*Eceller, Şaban ayından Şaban ayına kadar yazılır. Öyle ki; kişi evlenir ve çocuğu doğar halbuki ismi ölüler arasındadır*"[60] rivayeti, Elbânî (ö. 1914) tarafından münker olduğuna hükmedilmiştir.[61]

İbn Nübâte'nin "*Kim bayram gecesini ve şaban ayının ortasındaki geceyi ihya ederse, kalplerin öldüğü günde onun kalbi ölmez*"[62] rivayeti hakkında İbnü'l-Cevzî; bu rivayetin Hz. Peygamber'den sahih bir tarikle aktarılmadığını, senedinde yer alan Mervân b. Sâlim hakkında Ahmed b. Hanbel'in "sikâ olmadığını"; Nesâî, Dârekutnî ve Ezdî ise metruk olduğunu söylemişlerdir. Aynı şekilde Ezdî, Seleme b. Sülaymân'ın zayıf olduğunu; ayrıca isnadda yer alan İsâ ve Yahyâ isimli ravilerin rivayetlerinin değersiz olduğunu ifade etmiştir.[63]

İbn Nübâte'nin yer verdiği rivayetlerden biri de pek çok kesim tarafından bilinen şu rivayettir: "*Namaz dinin direğidir. Kim onu ayakta tutarsa dini ikame etmiş olur. Her kim de onu terk ederse dini yıkmış olur*."[64] Bu rivayetin baş kısmı "Namaz dinin direğidir." Hakim et-Tirmizî'nin (ö. 320/932) *Nevâdiru'l-Usûl* isimli eserinde isnadı zikredilmeksizin Hz. Peygamber'e nispet edilerek aktarılmıştır.[65] Beyhakî namazla alakalı aktardığı rivayetin içerisinden bu ifadeye yer vermiştir. Hz. Ömer'e nispet edilerek aktarılan bu rivayet Beyhakî tarafından tenkide uğramış ve İkrime'nin bunu Hz. Ömer'den işitmediğini muhtemelen İbn Ömer'den işitmiş olabileceğini söylemiştir.[66] Rivayetin İbn Nübâte lafızlarıyla aktarımı İbnü's-Salâh (ö. 643/1245) tarafından maruf olmamakla; Nevevî (ö. 676/1277) tarafından münker ve batıl olmakla tenkit edilmiştir.[67]

İbn Nübâte hacılar için aktardığı hutbede "*Allah'ım hacıları ve onların istiğfar dilediği kimseleri bağışla*" rivayetine yer vermiştir.[68] Taberânî bu rivayeti Mansûr'dan sadece Şerîk ondan da sadece Alî b. Şübrüme'nin aktardığını ifade etmiştir.[69]

İbn Nübâte kıyamet alametleriyle alakalı aktardığı "*Ümmetimden bir grup yerin dibine geçirilmeden kıyamet kopmaz. Ne zaman Ey Allah'ın Rasûlü diye sorulduğunda Hz. Peygamber şöyle*

---

[59] Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *el-Meṭâlibü'l-ʿâliye bi-zevâʾidi'l-mesânîdi'ṣ-ṣemâniye,* thk. Komisyon (Suudi Arabistan: Dâru'l-âsime, 1998), 6/33.
[60] İbn Ebi'd-Dünyâ, *Fedâilu'r-Ramadân*, 30; Ebü'l-Hüseyn Muhammed b. Ahmed b. İsmâîl b. Anbes el-Bağdâdî İbn Sem'ûn, *el-Emâlî*, thk. Amir Hasan Sabrî (Beyrut: Dâru'l-beşâiri'l-İslamiyye, 2002), 178; Beyhakī, *Şuʿabü'l-îmân,* 5/365.
[61] Nâsıruddîn el-Elbânî, *Silsiletü'l-eḥâdîṣi'ż-żaʿîfe ve'l-mevżûʿa ve eṣeruhe's-seyyiʾü fi'l-ümme* (Riyad: Dâru'l-meârif, 1992), 14/255. Aynı hükme dair ayrıntılı bilgi için bk. Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *Garâibu'l-Multakata min Müsnedi'l-Firdevsî*, thk. İravân Süfyan (Dubâi: Cemiyu Dâri'l-ber, 2018), 4/227, 3/578 (3 numaralı dipnot).
[62] Ebû Saîd Ahmed b. Muhammed b. Ziyâd b. Bişr İbnü'l-A'râbî, *Muʿcemu İbni'l-A'arâbî,* thk. Abdülmuhsin b. İbrâhîm b. Ahmed (Suudi Arabistan, Dâru'l-İbni'l-Cevzî, 1997), 3/1047.
[63] İbnü'l-Cevzî, *el-ʿİlelü'l-mütenâhiye,* 2/72.
[64] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân*, 65.
[65] Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Hasen et-Tirmizî, *Nevâdirü'l-uṣûl fî maʿrifeti aḫbâri'r-Resûl*, thk. Abdurrahman Umeyra (Beyrut: Dâru'l-cîl, ts.), 3/136.
[66] Beyhakî, *Şuʾabu'l-îmân,* 4/300.
[67] Ebü'l-Fidâ İsmâîl b. Muhammed b. Abdilhâdî el-Cerrâhî el-Aclûnî, *Keşfü'l-ḫafâʾ ve müzîlü'l-ilbâs,* (Kahire: Mektebetü'l-küdsî, 1932), 2/31.
[68] Ebû Bekr Abdullāh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî (ö. 235/849), *el-Muṣannef,* tkd. Kemal Yusuf el-Hût (Lübnân: Dâru't-tâc, 1989), 3/122.
[69] Taberânî, *el-Muʿcemü'l-evsat,* 8/266. Hâkim, bu rivayetin Müslim'in şartları doğrultusunda sahih olduğunu ancak onu tahric etmediğini ifade etmiştir. Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek,* thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'L-Kütübi'l-İlmiyye, 1990), 1/609.

dedi: İçki içildiğinde, ipek giyildiğinde, şarkı söyleyen cariyeler edinildiğinde, erkek erkekle kadın da kadınla yetindiğinde"[70] rivayeti kaynaklarda yakın lafızlarla geçmektedir. Rivayetin baş kısmı İbn Nübâte'nin aktardığı şekilden farklı olarak "*Ümmetim şu beş şeyi yaptıklarında helak olmalıdır*" şeklindedir.[71] Süyûtî, Enes b. Mâlik'ten aktarılan farklı iki tarikin de isnadlarının kuvvetli olmadığını ancak birbirini takviye ettiklerini söylemiştir.[72]

Sıcak bir günde bir kimse "*Allah'tan başka ilah yoktur, bu ne sıcak bir gün, Allah'ım beni cehennem ateşinden koru" derse; Allah cehenneme "Kulum senden bana sığındı, ben de onu senden uzaklaştırdım" der. Aşırı soğuk bir günde kul "Allah'tan başka ilâh yoktur, ne de soğuk bir gün, Allah'ım beni cehennem zemherisinden koru" derse; Allah da cehenneme "Kulum senin zemherinden bana sığındı, ben de onu korudum" der. Cehennem zemheri nedir? Diye soruldu. Hz. Peygamber "Kafirin içerisine atıldığı ve soğukluğunun şiddetinden öldüğü bir kuyudur" dedi*. Sinnî (ö. 364/974)[73] ve Beyhakî'nin[74] aktardığı bu rivayet senedinin zayıflığıyla tenkid edilmiştir.[75]

İbn Nübâte'nin aktardığı diğer bir rivayet de Hz. Peygamber'in sünnetli bir şekilde doğduğuyla alakalı olan "*Rabbimin bana olan lütuflarından biri de sünnetli doğmuş olmam ve kimsenin benim avretimi görmemiş olmasıdır*" rivayetidir. Taberânî, Süfyân b. Muhammed el-Fezzârî'nin Hüşeym'den naklederken bu rivayette ferd kaldığını ifade etmiştir.[76] Ebû Nuaym da bu görüşü paylaşmıştır.[77] Makdisî de senedde yer alan Süfyân'ın eleştirildiği bilgisini aktarmaktadır.[78]

"*Kim güven içerisinde Allah'a kavuşmaktan hoşlanıyorsa beş vakit namaza dikkat etsin*" ifadesi Taberânî tarafından ferd bir rivayet olarak aktarılmıştır.[79] Ebû Dâvûd'un Sünen'ini tahriç eden Ebû Amr Yâsir b. Muhammed Fethî, bu rivayetin sahih olmadığını söylemiştir.[80]

"*Kul tövbe ettiğinde Allah meleklere, organlarına ve yeryüzünde bilen kimselerin tamamına onun günahını unutturur, ta ki günahlarına tanıklık edecek kimse olmadan Allah'a kavuşur.*" Suyûtî bu rivayetin İbn Asâkir'den nakledildiğini ifade etmiştir[81], Elbânî de bu rivayet hakkında zayıf hükmünü vermiştir.[82]

---

[70] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân*, 56.
[71] Ebü'l-Kāsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn,* thk. Hamdî Abdilmecîd (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1984), 1/297; Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, *Ḥilyetü'l-evliyâ* (Mısır: Matbaatu's-s'âde, 1974), 4/73; Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî, Mecmaʿu'z-zevâʾid, thk. Husâmuddin el-Kudsi (Kahire: Mektebetu Kudsi, 1994), 6/123.
[72] Süyûtî, *Cemʿu'l-cevâmiʿ,* 1/276.
[73] Ahmed b. Muhammed b. İshâk b. İbrâhîm b. Esbât b. Abdillah b. İbrâhîm b. Büdeyh İbn Sinnî, *Amelü'l-yevm ve'lleyl*, thk. Kevser el-Burnî (Beyrut: Dâru'l-Kible, ts.), 265.
[74] Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyin el-Beyhekî, *el Esmâ ve's-sıfât,* thk. Abdullah b. Muhammed el-Hâşidî (Cidde: Mektebetü's-sevâdî, 1993), 1/459.
[75] Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed es-Sehâvî, *el-Maḳāṣıdü'l-ḥasene fî beyâni keṯîrin mine'l-eḥâdîṯi'l-müştehire ʿale'l-elsine,* thk. Muhammed Osman (Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabiyy, 1985), 714.
[76] Taberânânî, *Mu'cemeu'l-evsat,* 6/188.
[77] Ebû Nuaym el-İsfahânî, Ḥilyetü'l-evliyâ, 3/24.
[78] Ebû Abdillâh Ziyâüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Ahmed el-Makdisî es-Saʿdî, *el-Eḥâdîṯü'l-muḫtâre mimmâ lem yuḫrichü'l-Buḫârî ve Müslim fî Ṣaḥîḥayhimâ,* thk. Abdülmelik b. Abdillah (Beyrut: Dâru'l-hıdır, 2000), 5/232.
[79] Taberânî, *Mu'cemü'l-evsat,* 8/220.
[80] Ebû Amr Yâsir b. Muhammed Fethî, *Fazdlu'r-rahîmi'l-vedûd Tahrîcu Süneni Ebî Dâvûd* (Suudi Arabistan, Dâru İbn Cevzi, 2013), 6/276.
[81] Süyûtî, *el-Câmiʿi'ṣ-ṣaġīr,* 1434.
[82] Elbânî, *Silsiletü'l-eḥâdîṯi'ż-żaʿîfe,* 5/439.

Yukarıda nakletmiş olduğumuz pek çok rivayet hakkında alimlerimizin zayıf hükmünü verdiklerini görmekteyiz. Bu rivayetlerin genel itibariyle terğîb ve terhîb konularına dair olduğu hususuna da dikkatleri çekmekte fayda vardır. Bunların yanı sıra zayıf kabul edilen pek çok rivayetin İbn Nübâte'nin hutbelerinde yer aldığını söyleyebiliriz.

1.3.3. Mevzu Olduğuna Hükmedilen Rivayetler

İbn Nübâte'nin hutbelerinde aktardığı bazı rivayetler hakkında alimlerin mevzu hükmünü verdiğini görmekteyiz. O, bu rivayetleri hutbelerinde kullanmakta bir beis görmemiş veya alimlerin o rivayetler hakkındaki değerlendirmelerini dikkate almamış veya bundan haberdar olmamıştır. Bu rivayetlerden bir kısmını aktarmak istiyoruz:

İbn Nübâte, Zilhicce ayının ikinci hutbesinde[83] hacla alakalı şu rivayete yer vermiştir: "*Hacı adayı gidip gelene kadar Allah'ın zimmetindedir.*"[84] Elbâni bu rivayetin mevzu olduğuna hükmetmiştir.[85]

İbn Nübâte, Receb ayının ilk hutbesinde bu ayın faziletiyle alakalı Hz. Peygamber'e nispet ederek şu rivayeti aktarmıştır[86]: "*Cennette receb denilen bir nehir vardır. Suyu sütten daha beyazdır, tadı baldan daha tatlıdır. Kim Receb ayından üç gün oruç tutarsa Allah bu nehirden ona içirir*."[87] Hallâl da rivayetin benzerini eserine almıştır.[88] İbnü'l-Kayserânî (ö. 507/1114) rivayetin senedinde yer alan Musa b. Umeyr el-Anberî'nin hadis ilminde ehil olmadığını söylemiştir.[89] İbnü'l- Cevzî, rivayetin sahih olmadığını; Zehebî ise batıl olduğunu ifade etmiştir.[90]

İbn Nübâte'nin aktardığı bir başka rivayet şudur: "*Şu dört şey kötülüğün –şekâvet- göstergesidir: Gözün donukluğu, kalbin kasveti, hırs ve ebedi olarak dünyada kalacakmış gibi planlar yapmak*."[91] Bu rivayette geçen şekâvet[92] kelimesi kaynaklarda الشَّقَاء şeklinde geçmektedir. Heysemî bu rivayetin senedinde yer alan Hâni b. el-Mütevekkil'in zayıf olduğunu söylemiştir.[93] İbnü'l-Cevzî bu rivayetin farklı tariklerinde yer alan ravilerin durumlarından dolayı Hz. Peygamber'e isnadının sahih olmadığını ve rivayetin mevzu olduğunu ifade etmiştir.[94]

İbn Nübâte'nin yer verdiği[95] ve kaynaklarda mevzu olduğu kaydedilen rivayetlerden biri de şudur: "*Şu üç kimseye merhamet edin: Fakirleşen zengine, itibarını kaybeden ileri gelene, cahilin oyuncağı*

---

[83] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân*, 105.
[84] Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *Garâibu'l-Multakata min Müsnedi'l-Firdevsî*, thk. İravân Süfyan (Dubâi: Cemiyu Dâri'l-ber, 2018), 4/227.
[85] Bk. Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *Sahîhu ve Daîfu Câmiʿi'ṣ-ṣaġīr Ziyâdetühu*, (b.y.: y.y., ts.), 6495.
[86] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân*, 58.
[87] Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakī, *Feżâʾilü'l-evḳāt,* thk. Adnan Abdurrahman Mecîd (Mekke: Mektebetü'l-menâr, 1989), 90.
[88] Bk. Ebu Muhammed el-Hasan b. Muhammed b. Hasan b. Ali El-Bağdâdî el-Hallâl, *Fedâilu Şehri Receb,* thk. Abu Yusuf Abdurrahman b. Yusuf b. Abdirrahman Âla Muhammed (b.y.: Dâru İbn Hazm, 1996), 48.
[89] Ebü'l-Fazl İbnü'l-Kayserânî Muhammed b. Tâhir b. Alî el-Makdisî eş-Şeybânî, *Ẕaḫîretü'l-ḥuffâẓ el-muḫrec ʿale'l-ḥurûf ve'l-elfâẓ,* thk. Hamdî Abdulmecîd (Riyad: Dâru'l-Samî'î, 1994), 124.
[90] Muhammed b. Muhammed Dervîş Ebu Abdirrahmân el-Hût, *Esnâ'l-Metâlib,* thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1997), 86.
[91] Bezzâr, *el-Müsned,* 13/87.
[92] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân*, 92.
[93] Heysemî, *Mecmaʿu'z-zevâʾid*, 10/226.
[94] İbnü'l-Cevzî, *Mevżûʿât*, 3/125.
[95] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân*, 92.

haline gelen fakih kimseye."[96] İbnü'l-Cevzî bu rivayetin senedinde yer alan yalancı ravi Vehb b. Vehb'den dolayı mevzu olduğunu söylemiştir.[97]

İbn Nübâte'nin yer verdiği bir diğer rivayet Hasan-i Basrî'ye dayandırılan şu mürsel rivayettir: "*Allah Ramazan ayının her bir gecesinde altı yüz bin kişiyi azâd eder. Son gece olunca daha önce kurtardıkları kadar kişiyi kurtarır. Şayet Allah dileseydi gökler, ramazan orucunu tutan kişilerin cennette girdiklerine şahitlik ederdi*."[98] *Şu'abü'l-îmân*'da geçen[99] bu rivayet İbnü'l-Cevzi tarafından mevzu olduğuna hükmedilmiş ve sahih olmadığı ifade edilmiştir.[100]

İbn Nübâte'nin Receb, Şabân ve Ramazân aylarının faziletine dair aktardığı "*Receb Allah'ın ayıdır. Diğer insanlara üstün kılındığım gibi Allah onu diğer aylardan üstün kılmıştır. Şabân benim ayımdır. Diğer peygamberlere üstün kılındığım gibi Allah onu diğer aylardan üstün kılmıştır. Ramazan ümmetimin ayıdır. Diğer ümmetlere üstünlüğü gibi Allah onu diğer aylardan üstün kılmıştır*."[101] Sahâvî (ö. 902/1497) bu rivayetin mevzu olduğunu ifade etmiştir.[102] Alî el-Kâri (ö. 1014/1605) de İbn Hacer'in bu rivayetin mevzu olduğuna hükmettiğini aktarmıştır.[103]

"*Kim bir Müslümandan bir sıkıntıyı giderirse, Allah kıyamet günü sıratı aydınlatacak iki nur kendisine verecektir. Sayısını sadece Allah'ın bildiği kişiler bununla aydınlanacaktır*."[104] Taberânî bu rivayeti Evzâî'den sadece Muhammed b. Musab'ın aktardığını, dolayısıyla Alâ b. Mesleme'nin rivayetin aktarımında ferd kaldığını ifade etmiştir.[105] Heysemî de Âlâ'nın zayıf olduğunu[106], Elbânî ise rivayetin mevzu olduğunu söylemiştir.[107] Hâkim en-Nîsâbûrî (ö. 405/1014), bu rivayetin şeyhaynin (Buhâri ve Müslim) şartları doğrultusunda sahih olduğunu ancak onların hadisi tahriç etmediğini ifade ederken, Zehebî bilakis bunun mevzu olduğunu ifade etmiştir.[108] İbnü'l-Cevzî, bu rivayetle ihticacın caiz olmadığını, rivayetin geri kalan kısmı için ise şüphesiz yalan olduğunu ifade etmiştir.[109] Süyûtî, *Cemʿu'l-cevâmiʿ* eserinde bu rivayetin farklı metinlerine yer vermiştir.[110]

1.3.4. Kaynağı Hatalı Verilen veya Tespit Edilemeyen Rivayetler

İbn Nübâte'nin hutbesinde yer alan bazı rivayetlerin dayandırıldığı kaynağın hatalı olduğunu tespit ettik. Sahabeye ait olan bazı mevkuf rivayetlerin Hz. Peygamber'e isnad edildiğine müşahade ettik. Bunun yanı sıra İbn Nübâte'nin aktarmış olduğu bazı rivayetleri ise hadis kaynaklarında yapmış

---

[96] Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Ca'fer el-Kudâî, *Müsnedü'l-Kuddâî,* thk. Hamdî b. Abdilmecîd (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1986), 1/427.
[97] İbnü'l-Cevzî, *Mevżûʿât,* 1/237.
[98] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân,* 83.
[99] Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakī, *Şuʿabü'l-îmân,* thk. Muhtar Ahmed en-Nedvî (Hindistan: Mektebetü'r-rüşd, 2003), 5/220.
[100] İbnü'l-Cevzî, *Mevżûʿât,* 2/191.
[101] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân,* 67.
[102] Sehâvî, *el-Maḳāṣıdü'l-ḥasene,* 479.
[103] Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kārî el-Herevî, *el-Esrârü'l-merfûʿa fi'l-aḫbâri'l-mevżûʿa (el-Mevżûʿâtü'l-kübrâ),* thk. Muhammed es-Sabbâğ (Beyrut: Müessesetür'risâle, ts.), 255.
[104] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân,* 46.
[105] Taberânî, *Mu'cemü'l-evsat,* 4/385.
[106] Heysemî *Mecma'u'z-zevâid,* 8/193.
[107] Nâsıruddîn el-Elbânî, *Silsiletü'l-eḥâdîṯi'ż-żaʿîfe,* 11/488.
[108] Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek,* 3/166.
[109] Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *el-Mevżûʿât,* thk. Abdurrahman Muhammed Osman (Medine: Mektebetü's-Selefiyye, 1966), 1/423.
[110] Süyûtî, *Cemʿu'l-cevâmiʿ*, 1/483.

olduğumuz araştırmalar neticesinde tespit edemediğimizi ifade etmek isteriz. Konuyu birkaç örnek üzerinden göstermeye çalışacağız.

İbn Nübâte hatalı olarak "*İnsanlar uykudadır, öldüklerinde uyanırlar*"[111] rivayetini Hz. Peygamber'e nispet etmiştir.[112] Sehâvî (ö. 902/1497), bu rivayetin Hz. Âli'nin sözü olduğunu ifade etmektedir.[113] Ebû Nuaym ise Süfyân-i Sevrî'ye dayandırmıştır.[114] Elbânî bu rivayetin herhangi bir aslının olmadığını söylemiştir.[115]

İbn Nübâte, Muharrem ayının son hutbesinde şu rivayete yer vermiştir. "*Sizinle arası açılmazdan evvel "la ilâhe illallah" sözünü çoğaltın ve ölülerinize de onu talkin ediniz*."[116] Hadis kaynaklarında ölülere tehlili telkin etmeye dair pek çok rivayetler aktarılmıştır.[117] Ancak bu metinle herhangi bir hadis eserinde karşılaşmadık. Geç dönem hadis eserlerinde de farklı iki rivayet olarak aktarılmış, İbn Nübâte ise bunları art arda verdiğinden tek bir rivayetmiş gibi bir izlenim söz konusu olmuştur.[118]

İbn Nübâte, eserinin son kısmında konularına göre bazı hutbeler irâd etmiştir. Bunlardan biri ekinlerle alakalıdır.[119] Bu hutbenin sonunda tevekkülle alakalı şu rivayete yer vermiştir: *"Hz. Ali'nin aktardığına göre Hz. Peygamber yolculuğunun birinde bir kavimle karşılaşır ve kim olduklarını sorar. Onlar da Allah'a tevekkül edenler olduklarını söylerler. Bunun üzerine Hz. Peygamber "Allah'a tevekkül edenler; toprağı sulayan, tohumlarını saçanlardır. Zira Allah, ekilmiş ekinlere tecelli ederek - Sen ve seni ekenler bereketli olsun- der."* Bu rivayetin son cümlesi hariç İbn Ebî Dünya'nın (ö. 281/894) *et-Tevekkül Alâ'l-Allah* eserinde geçmekte[120] ve Hz. Ömer'e dayandırılmaktadır. Dolayısıyla mevkuf bir rivayettir. Bu doğrultuda aktarılan ve pek çok kaynakta yer alan ve bilinen rivayet şudur: *"Yemen ehli azık tedarik etmeden haccediyor ve kendilerine mütevekkilun diyorlardı. Mekke'ye geldiklerinde ise insanlardan dileniyorlardı. Bunun üzerine (Azık edinin; kuşkusuz azığın en hayırlısı takvâdır.) Bakara Suresinin 197. ayeti nazil olmuştur."* Bu rivayeti İbn Uyeyne, Amr, İkrime kanalıyla mürsel olarak aktarmıştır.[121] Bu rivayet de İbn Abbas'a dayanmaktadır.

İbn Nübâte Rebiülâhir ayının ilk hutbesinde namazı terk etmenin cezasına dair şu rivayete yer vermiştir: "*Enes b. Mâlik "قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلْفَلَقِ" ile alakalı olarak (فلق) nedir? Ey Allah'ın Resulü, diye sorduğunda Hz. Peygamber; "Cehennemde bir kuyu olup şayet bir kuş bin yıl uçsa ona ulaşamaz" diye cevap verdi. Bunun üzerine Enes b. Mâlik bu kimin içindir ey Allah'ın Resulü diye sorunca, Hz. Peygamber "Beden sağlığı yerinde olmakla birlikte namazı terk edenler içindir" dedi.*"[122] İbn Nübâte'nin aktardığı rivayetin bir kısmı kaynaklarda yer almakla birlikte diğer bir kısmı olan "Enes b. Mâlik bu (yer) kimin içindir ey Allah'ın Resulü diye sorunca, Hz. Peygamber "Beden sağlığı yerinde

---

[111] Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Ḥilyetü'l-evliyâ,* 7/52.
[112] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân,* 36.
[113] Sahavî, *Makâsidü'l-hasene,* 691. Sehl et-Tüsterî'e de nispet edilmiştir. bk. Aclûnî, *Keşfü'l-ḫafâʾ*, 2/378.
[114] Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Ḥilyetü'l-evliyâ,* 7/52.
[115] Nâsıruddîn el-Elbânî, *Silsiletü'l-eḥâdîṯi'ż-żaʿîfe,* 1/219.
[116] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân,* 12.
[117] Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfiʿ es-Sanʿânî el-Himyerî (ö. 211/826-27), *el-Muṣannef fi'l-ḥadîṯ*, thk. Merkezü'l-buhûs ve'takniyeti'l-ma'lûmât (b.y.: Dâru't-te'sîl, 2013), 4/123; İbn Ebî Şeybe, *el-Muṣannef,* 2/446; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned,* 17/19, 2/114; Müslim, "Cenâiz", 1; İbn Mâce, "Cenâiz", 3; Tirmizî, "Cenâiz", 7.
[118] Ebû Muhammed Abdülhak b. Abdirrahmân b. Abdillâh el-İşbîlî İbn Harrât, *el-Aḥkâmü'l-vüsṭâ min ḥadîṯi'n-nebî ṣallallāhü ʿaleyhi ve sellem*, thk. Hamdî es-Silefî, Subhî es-Sâmerrâî (Riyad: Mektebetu'r-rüşf, 1995), 2/118.
[119] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân,* 122.
[120] Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd el-Kureşî el-Bağdâdî, et-Tevekkül Alâ Allah, thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ (Beyrut: Müeessesetü'l-kütübi's-sekâfe, 1993), 50.
[121] Buhârî, "Hac", 6; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 4.
[122] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân,* 33.

olmakla birlikte namazı terk edenler içindir" ifadesine rastlamadık. Mana açısından buna yakın rivayetlerde ise "kuyu" kelimesi yerine "hapis" kelimesi geçmektedir. İbn Hâcer bu rivayeti kaynaklarda bulamadığını ve senedinde yer alan ravilerden birkaçının meçhul olmasından ötürü zayıf olduğu ifade etmiştir.[123] Rivayetin devamında yer alan "o namazı terk edenleredir" ifadesinin kaynağına ulaşamadık.

İbn Nübâte'nin kaynağı ile birlikte rivayetin sahâbi ravisini verdiği nadir rivayetlerden biri de Receb ayının üçüncü hutbesinde Hâkim en-Nîsâbûrî dayandırılan ve *el-Müstedrek*'te geçen sahih bir hadis olduğunu iddia ettiği şu rivayettir: Enes b. Mâlik'ten aktarıldığına göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "*Kim Receb ayında Perşembe, Cuma ve cumartesi günlerine denk gelecek şekilde üç gün oruç tutarsa dokuz yüz yılın ibadet sevabı kendisine yazılır"*[124] Araştırmalarımız neticesinde İbn Nübâte'nin ifade ettiği gibi rivayeti Hâkim'in *el-Müstedrek*'inde bulamadık. Bu rivayete yer veren İbnü'l-Cevzî bunun sahih olmadığını aktarmıştır.[125] Ayrıca İbnü'l-Cevzî'nin aktardığı rivayette doğrudan "Receb ayı" geçmemekte onun yerine "Haram ay" ifadesi geçmektedir. Elbânî de rivayeti farklı lafızlarla zayıf hadisler arasında zikretmiştir.[126]

İbn Nübâte'nin baş kısmı Peygamber sözü, devamı ise ayetten oluşan "*Receb ayındaki dualar makbuldür. Ey Rabbimiz, bize kendi katından rahmet ver ve bize bir çıkış yolu göster*[127]" rivayetinin[128] de kaynağına ulaşamadık. Rivayetin baş kısmıyla anlamsal açıdan uyumlu olan ve Beyhakî'de geçen rivayette duaların şu beş günde makbul olduğu aktarılır: Bunlar, cuma gecesi, Kurban Bayramı gecesi, Ramazan Bayramı gecesi, receb ayının ilk gecesi ve şaban ayının orta gecesidir. Ancak rivayetin devamında İbn Nübate'nin aktardığı gibi ayete yer verilmemiştir.[129]

İbn Nübâte, Muharrem ayının üçüncü haftası için irâd ettiği hutbede kıyamet alametleriyle alakalı şu rivayete yer vermiştir: "*Âhir zamanda Allah ümmetimden şu dört şeyi kaldırır: Yeryüzünden bereketi, kalplerden merhameti, yöneticilerden adaleti ve kadınlardan hayayı*."[130] Hadis kaynaklarından yapılan araştırmalar neticesinde bu rivayetin kaynağına ulaşamadık.

İbn Nübâte'nin Ramazan ayının faziletine dair Nâfi', İbn Ömer, Hz. Peygamber kanalıyla aktardığı şu rivayetin de kaynağına ulaşamadık:[131] "Ramazan hilali doğduğu zaman Arş, Kürsü, melekler ve onların altındaki bütün varlıklar seslenir ve şöyle derler: 'Ne mutlu Muhammed (aleyhisselâm) ümmetine! Onlara Allah katında ne büyük ikramlar vardır.' Güneş, ay, yıldızlar, gündüz, gece, kuşlar, balıklar ve her canlı (şeytan hariç) onlar için Allah'tan mağfiret diler. Sabah olduğunda Allah bu ümmetten hiçbir kul bırakmadan hepsini bağışlar ve şöyle buyurur: 'Ey Meleklerim! Ramazan ayında namazınızı ve tesbihinizi Muhammed (aleyhisselâm) ümmetine yazın (onların sevap hanesine kaydedin).'"

İbn Nübâte'nin Ramazan Bayramı'yla alakalı aktardığı rivayette yer alan şu rivayetin kaynağını bulamadık: "*Her kim bayram gününde Allah'a karşı bir günah işlerse hesap gününde ona karşı gelmiş gibi olur*."[132] İbn Nübâte'nin aktardığı "*Her kim şaban ayından üç gün oruç tutarsa Allah onu kıyamet*

---

[123] İbn Hacer, *el-Meṭâlibü'l-ʿâliye,* 3/776, 15/481.
[124] İbn Nübâte el-Mısrî, Dîvân, 63.
[125] İbnü'l-Cezî, *el-ʿİlelü'l-mütenâhiye*, 2/64.
[126] Bk. Elbâni, *Silsiletü'l-eḥâdîṯi'ż-żaʿîfe,* 10/123.
[127] Kehf, 18/10.
[128] İbn Nübâte el-Mısrî, Dîvân, 60.
[129] Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ,* 6/627.
[130] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân*, 9-10.
[131] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân*, 77.
[132] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân*, 86. Rivayetin Arapça metni şöyledir: (من عصى الله يوم العيد فكأنما عصاه يوم الوعيد)

gününde cennet develerinden birine bindirir ve cennete girene kadar da ondan inmez.[133] rivayetinin de kaynağını tespit edemedik

Sonuç

İbn Nübâte el-Mısrî'nin *Dîvânü'l-Hutabi'l-Minberiyye* adlı eseri, İslâm kültür tarihinde hem edebî hem de dinî bakımdan önemli bir yere sahiptir. Müellifin yaşadığı dönem, vaaz ve hutbe geleneğinin güçlü olduğu, camilerin yalnızca ibadet mekânı değil aynı zamanda sosyal eğitim ve irşad merkezleri olarak işlev gördüğü bir zaman dilimidir. Bu bağlamda, İbn Nübâte'nin hutbeleri sadece dinî mesajlar içeren metinler değil; aynı zamanda dönemin siyasi, ahlaki ve toplumsal meselelerine ışık tutan kültürel belgeler niteliğindedir.

Yapılan incelemeler neticesinde, *Dîvânü'l-Hutabi'l-Minberiyye*'deki rivayetlerin kaynağı, sıhhati ve kullanım biçimi bakımından çeşitli düzeylerde olduğu görülmüştür. Müellifin bazı hutbelerde sahih hadisleri asıl kaynaklardan aktardığı, ancak kimi yerlerde zayıf, senedsiz veya mevzû rivayetlere de yer verdiği tespit edilmiştir. Bu durum, onun ilmî tavrından ziyade irşadî ve edebî bir üslup tercih ettiğini göstermektedir. İbn Nübâte, hadisleri bazen mana ile aktarmış, zaman zaman da metin üzerinde belagat ve anlam bütünlüğünü koruma amacıyla tasarrufta bulunmuştur. Bu yaklaşım, dönemin hatipleri arasında yaygın bir yöntem olup, özellikle dinleyicinin etkileşimini artırmak amacıyla tercih edilmiştir.

Eserin hadis ilmi açısından değerlendirilmesi, klasik hutbe literatüründe rivayetlerin ilmî güvenilirliği meselesine dikkat çekmektedir. Hutbelerde kullanılan hadislerin sıhhati, sadece metnin dini değeriyle değil, aynı zamanda vaaz geleneğinin doğruluk ilkesiyle de doğrudan ilişkilidir. Bu bakımdan, İbn Nübâte'nin eseri üzerinden yapılan bu analiz, tarih boyunca minberlerde okutulan hutbelerde hadislerin seçimi ve kullanımı konusundaki yöntemleri de gözler önüne sermektedir.

Bununla birlikte, *Dîvânü'l-Hutabi'l-Minberiyye*'nin değeri sadece hadislerin sıhhatine bağlı değildir. Eser, imam hatiplik geleneğinin belagat yönünü, Arapça hutbe dilinin estetik gücünü ve dinî söylemin edebî formlarla birleşimini örnekleyen önemli metinlerden biridir. Müellifin dili akıcı, üslubu sanatkârane, temaları ise dinî ve ahlaki açıdan derinliklidir. Bu yönüyle eser, medrese eğitiminde ve dinî hitabet geleneğinde uzun süre örnek metin olarak okutulmuştur.

Sonuç olarak, İbn Nübâte el-Mısrî'nin Dîvânü'l-Hutabi'l-Minberiyye'si, hadis ilmi bakımından tam anlamıyla güvenilir bir kaynak olarak değerlendirilemese de İslâmî düşünce, edebiyat ve hitabet tarihi açısından son derece kıymetli bir eserdir. Eserdeki rivayetlerin ilmî sıhhati hakkında yapılan tespitler, gelecekte bu tür metinlerin hadis tenkidi yöntemleriyle yeniden incelenmesi gerektiğini göstermektedir. Ayrıca, günümüzde hâlâ bazı bölgelerde okutulan veya örnek alınan bu hutbelerin kaynak bakımından gözden geçirilmesi ve modern din hizmetlerinde kullanılmadan önce ilmî denetime tabi tutulması hem dini güvenilirlik hem de akademik doğruluk açısından önem arz etmektedir.

Bu yönüyle çalışma, yalnızca İbn Nübâte'nin eserine dair bir inceleme değil; aynı zamanda klasik hutbe literatürünün hadis ilmiyle ilişkisini değerlendiren önemli bir katkı niteliği taşımaktadır. Elde edilen bulgular, İslâm düşünce geleneğinde hadisin metin dışı kullanımı, vaaz literatüründeki rivayet anlayışı ve edebî-dinî metinlerde kaynak güvenilirliği gibi konulara da ışık tutmaktadır. Böylece bu araştırma, geçmişten günümüze uzanan hutbe geleneğinin ilmî boyutunu ortaya koyan kapsamlı bir değerlendirme olarak değerlendirilebilir.

---

[133] İbn Nübâte el-Mısrî, *Dîvân*, 69. Rivayetin Arapça metni şöyledir: (من صام ثلاثة أيام من شعبان حمله الله يوم القيامه على ناقة من نوق الجنة فلايبرح عنهاحتى يدخل الجنة)

Kaynakça

Aclûnî, Ebü'l-Fidâ İsmâîl b. Muhammed b. Abdilhâdî el-Cerrâhî. *Keşfü'l-ḫafâʾ ve müzîlü'l-ilbâs*. Kahire: Mektebetü'l-küdsî, 1932.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilâl b. Esed eş-Şeybânî. *Fezâilü'ṣ-ṣaḥâbe*. thk. Vasiyullah Muhammed Abbas. Beyrut: Müessestü'r-risâle, 1982.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilâl b. Esed eş-Şeybânî. *Müsned*. thk. Şuayb Arnaût vd. by.: Müessesetü'r Risâle, 2001.

Asbehânî, İsmâîl b. Muhammed b. el-Fazl b. Ali el-Kureşî et-Tulayhî et-Teymî. *et-Terğîb ve't-terhîb*. thk. Eymen b. Sâlih b. Şabân. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1993.

Bağdâdî, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd el-Kureşî. *et-Tevekkül Alâ Allah*. thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ. Beyrut: Müeessesetü'l-kütübi's-sekâfe, 1993.

Bağdâdî, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd el-Kureşî. *Fedâilu'r-Ramadân.* thk. Abdullah b. Hamd el-Mansûr. Riyad: Dâru's-selef, 1995.

Beyhakī, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *Feżâʾilü'l-evḳāt.* thk. Adnan Abdurrahman Mecîd. Mekke: Mektebetü'l-menâr, 1989.

Beyhakī, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *Sünenü'l-kübrâ.* thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Turkî. Kahire: Merkezu Hicr, 2011.

Beyhakī, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *Şuʿabü'l-îmân.* thk. Muhtar Ahmed en-Nedvî. Hindistan: Mektebetü'r-rüşd, 2003.

Beyhekî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyin. *el Esmâ ve's-sıfât.* thk. Abdullah b. Muhammed el-Hâşidî. Cidde: Mektebetü's-sevâdî, 1993.

Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâliḳ el-Basrî. *Müsnedü'l-Bezzâr.* thk. Mahfuz Abdurrahman Zeynullah. Medine: Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2009.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ*. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 9. Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2001.

Cezârî, Ebu Bekir Câbir, *el-Hutabu'l-Minberiyye*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.

Çoban, Halime. *Bir Memlük Edîbi İbn Nübâte el-Mısrî Ve Serhu'l-'Uyûn'u*. Ankara: Astana Yayınları, 2022.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl. *es-Sünen*. thk. Merzûk b. Hiyâs. b.y.: y.y., 2015.

Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî. *el-Muvaṭṭa. tsh. Muhammed Fuâd Abdülbâki. Beyrut: Dâru İhyâi't-turâsi'l-Arabi, 1985.*

Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *es-Sünen*. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l Asriyye, ts.

Elbânî, Nâsıruddîn *Silsiletü'l-eḥâdîṯi'ż-żaʿîfe ve'l-mevżûʿa ve eṯeruhe's-seyyiʾü fi'l-ümme.* Riyâd: Dâru'l-meârif, 1992.

Fethî, Ebû Amr Yâsir b. Muhammed. *Fazdlu'r-rahîmi'l-vedûd Tahrîcu Süneni Ebî Dâvûd.* Suudi Arabistan, Dâru İbn Cevzi, 2013.

Gemi, Ahmet. "Silvanlı Ünlü Hatip İbn Nübâte ve Hutbeleri", *Şarkiyat ICSS'17 Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*. ed. Mehmet Bilen vd. Diyarbakır: Şarkiyat Bilim ve Hikmet Yayınları, 2017.

Hâc, Ebu Abdillâh Seyyidî Muhammed b. Muhammed. *el-Hutabü'l-Minberiyye*. Dâru'l-Erkâm, ts.

Hallâl, Ebu Muhammed el-Hasan b. Muhammed b. Hasan b. Ali El-Bağdâdî. *Fedâilu Şehri Receb.* thk. Abu Yusuf Abdurrahman b. Yusuf b. Abdirrahman Âla Muhammed. b.y.: Dâru İbn Hazm, 1996.

Herevî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kārî. *el-Esrârü'l-merfûʿa fi'l-aḫbâri'l-mevżûʿa (el-Mevżûʿâtü'l-kübrâ).* thk. Muhammed es-Sabbâğ. Beyrut: Müessesetür'risâle, ts.

Heysemî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân. *Mecmaʿu'z-zevâʾid*. thk. Husâmuddin el-Kudsi. Kahire: Mektebetu Kudsi, 1994.

Hût, Muhammed b. Muhammed Dervîş Ebu Abdirrahmân. *Esnâ'l-Metâlib.* thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1997.

Hüseyin, İsmâîl. *İbn Nübâte eş-Şâiru'l-Mısrî*. B.y.: Matbaatü'l-âdâbi ve'l-Fünûn, 1932.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullāh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî. *el-Muṣannef*. tkd. Kemal Yusuf el-Hût. Lübnân: Dâru't-tâc, 1989.

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *el-Meṭâlibü'l-ʿâliye bi-zevâʾidi'l-mesânîdi'ş-şemâniye.* thk. Komisyon. Suudi Arabistan: Dâru'l-âsime, 1998.

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Garâibu'l-Multakata min Müsnedi'l-Firdevsî*. thk. İravân Süfyan. Dubâi: Cemiyu Dâri'l-ber, 2018.

İbn Harrât, Ebû Muhammed Abdülhak b. Abdirrahmân b. Abdillâh el-İşbîlî. *el-Aḥkâmü'l-vüsṭâ min ḥadîṯi'n-nebî ṣallallāhü ʿaleyhi ve sellem*. thk. Hamdî es-Silefî, Subhî es-Sâmerrâî. Riyad: Mektebetu'r-rüşf, 1995.

İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme es-Sülemî en-Nîsâbûrî. *Ṣaḥîḥu İbn Huzeyme*. thk. Muhammed Mustafâ el-A'zamî. Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 2003.

İbn Nübâte, Abdürrahîm Muhammed b. İsmâîl. *Dîvânü'l-Hutabi'l-Minberiyye*. İstanbul: Salâh Bilici Kitabevi Yayınları, ts.

İbn Sem'ûn, Ebü'l-Hüseyn Muhammed b. Ahmed b. İsmâîl b. Anbes el-Bağdâdî. *el-Emâlî*. thk. Amir Hasan Sabrî. Beyrut: Dâru'l-beşâiri'l-İslamiyye, 2002.

İbn Sinnî, Ahmed b. Muhammed b. İshâk b. İbrâhîm b. Esbât b. Abdillah b. İbrâhîm b. Büdeyh. *Amelü'l-yevm ve'lleyl*. thk. Kevser el-Burnî. Beyrut: Dâru'l-Kible, ts.

İbnü'l-A'râbî, Ebû Saîd Ahmed b. Muhammed b. Ziyâd b. Bişr. *Mu'cemu İbni'l-A'arâbî.* thk. Abdülmuhsin b. İbrâhîm b. Ahmed. Suudi Arabistan, Dâru'l-İbni'l-Cevzî, 1997.

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *el-ʿİlelü'l-mütenâhiye fi'l-eḥâdîṯi (aḫbâri)'l-vâhiye*. thk. İrşâdu'l-hak el-eserî. Faysalâbâd: İdâretü'l-ulûmi'l-eseriyye, 1981.

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *el-Mevżûʿât.* thk. Abdurrahman Muhammed Osman. Medine: Mektebetü's-Selefiyye, 1966.

İbnü'l-Kayserânî, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Tâhir b. Alî el-Makdisî eş-Şeybânî. *Ẕaḫîretü'l-ḥuffâẓ el-muḫrec ʿale'l-ḥurûf ve'l-elfâẓ*. thk. Hamdî Abdulmecîd. Riyad: Dâru'l-Samî'î, 1994.

İsfahânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk. *Ḥilyetü'l-evliyâ.* Mısır: Matbaatu's-s'âde, 1974.

Kazvînî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce. *es-Sünen*. thk. Mu hammed Fuâd Abdülbâkî. 2 Cilt b.y.: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiy, ts.

Kılıç, Hulûsi. "İbn Nübâte el-Hatîb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 20/232-233. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Kudâî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Ca'fer. *Müsnedü'l-Kuddâî.* thk. Hamdî b. Abdilmecîd. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1986.

Kuşeyrî, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim. *el-Câmiʿu'ṣ ṣaḥîḥ*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't Turâsi'l-Arabiy, ts.

Mahmûd Sâlim Muhammed. *İbn Nübâte (Şâirun li Asri'l-Memlûk).* Dımaşk: Dâru İbn Kesir, 1999.

Makdisî, Ebû Abdillâh Ziyâüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Ahmed es-Sa'dî. *es-Sünen ve'l-aḥkâm.* thk. Ebî Abdillah Hüseyin b. Ukâşe. Suudi Arabistan: Dâru Mâcid Aseyrî, 2004.

Makdisî, Ebû Abdillâh Ziyâüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Ahmed es-Sa'dî. *el-Eḥâdîṯü'l-muḫtâre mimmâ lem yuḫrichü'l-Buḫârî ve Müslim fî Ṣaḥîḥayhimâ.* thk. Abdülmelik b. Abdillah. Beyrut: Dâru'l-hıdır, 2000.

Makdisî, Ebû Muhammed Takıyyüddîn Abdülganî b. Abdilvâhid b. Alî el-Cemmâîlî. *et-Terğîb fi'd-duâ*. thk. Fevâz Ahmed Zumerli. Beyrut: Dâru İbn Hazm, ts.

Mevsılî, Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî. *el-Müsned*. thk. Hüseyin Selim Esed. Dımaşk: Dâru'l-Me'mûn, 1983.

Nesâî, Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Hasan Abdu'l-Münim Şelebî. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2001.

Nîsâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim. *el-Müstedrek.* thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ. Beyrut: Dâru'L-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.

Örs, Harun. *Türkçe Hutbeler.* İstanbul: Kutlu Yayınevi, ts.

Özer, Salih. "'Cennetten Dört Nehir' Rivayeti Üzerine Bir İnceleme: (Dinler) Tarih-Coğrafyanın Rivayetlerin Anlaşılmasına Katkısı". *İslami Araştırmalar Dergisi* 31/2 (2020), 363-393.

Öztop, Ömer. *Büyük Hutbe Kitabı*. İstanbul: Huzur Yayınevi, 2014.

San'ânî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi'el-Himyerî. *el-Muṣannef fi'l-ḥadîṯ*. thk. Merkezü'l-buhûs ve'takniyeti'l-ma'lûmât. b.y.: Dâru't-te'sîl, 2013.

Sehâvî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed. *el-Maḳāṣıdü'l-ḥasene fî beyâni keṯîrin mine'l-eḥâdîṯi'l-müştehire ʿale'l-elsine*. thk. Muhammed Osman Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabiyy, 1985.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *Cemʿu'l-cevâmiʿ*. thk. Muhtâr İbrâhîm el-Hâic. Kahire: el-Ezher, 2005.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *es- Ṣaḥîḥu ve'd-daîfu'l-Câmiʿi'ṣ-ṣagîr.* b.y.: y.y., ts.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *Sahîhu ve Daîfu Câmiʿi'ṣ-ṣaġīr Ziyâdetühu.* b.y.: y.y., ts.

Şâvî, Muhammed b. Salih. *Hutabu'l-Minberi*. Riyâd: Fihrist Mektebeti'l-Melik Fehd el-Vetanî, 2010.

Taberânî, Ebü'l-Kasım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb *el-Muʿcemü'l-kebîr.* thk. Hamdî b. Abdilmecîd es-Selefî. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.

Taberânî, Ebü'l-Kasım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Muʿcemü'l-evsat*. thk. Ebu Muâz Târık b. İvedullah, Ebu'l-Fadl Abdülmuhsin b. İbrâhîm. Kâhire: Dâru'l-Harameyn, 1995.

Taberânî, Ebü'l-Kāsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn.* thk. Hamdî Abdilmecîd. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1984.

Temîmî, Ebû Muhammed el-Hâris b. Muhammed b. Dâhir (Ebî Üsâme). *Buğyetü'l-bâhis an zevâidi müsnedi Haris.* thk. Hüseyin Ahmed Sâlih el-Bâkirî. Medine: Merkezu hidmeti's-sünne ve's-sîreti'n-nebeviyye, 1992.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre. *es-Sünen*. thk. Muhammed Fuâd Abdulbâki. Mısır: Şerîketu mektebeti ve matbaati Mustafâ el-bâbî el-Halebî, 1975.

Tirmizî, Hâkim Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Hasen. *Nevâdirü'l-uṣûl fî maʿrifeti aḫbâri'r-Resûl*. thk. Abdurrahman Umeyra. Beyrut: Dâru'l-cîl, ts.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikī ed-Dımaşki. *el-Muhazzeb fi İhtisâri's-Süneni'l-Kebîr*. thk. Ebû Temim Yâsir b. İbrâhîm vd. b.y.: Dâru'l-Vatan, 2001.